

# „Aušros“ gadynės lietuviškos dirvos purentojas

Stanislovo Dagilio mirties 100-osioms metinėms

Prof. dr. Jonas ANIČAS, Vilnius

Suėjo 100 metų, kai mirė Stanislovas Dagilis – aušrininkas, pedagogas, literatas, visą savo amžių gyvenęs lietuvių tautos atgimimo, jos kultūros ir ypač literatūros interesais. Savo darbų reikšmingumu S. Dagilis įsirikavo į vieną gretą su Jonu Basanavičiumi, Petru Vileišiu, Jonu Šliūpu, Vincu Kudirką ir kitais lietuvių tautos žadintojais bei kėlėjais anais rusiškojo carizmo priešpados metais. Jo talentinga ir savita kūryba tapo lietuvių kultūros savastimi ir stipriuo kova už gyvybinius tautos interesus.

## Iš baudžiauninkų – į mokslus

S. Dagilis gimė 1843 m. kovo 5 d. (ne kovo 3 d.; patikslinta pagal dokumentą: *Metryki Generalna wszystkich Kosciolow Ewangelicko Reformowanych...*, Biržų krašto „Selos“ muziejus, Nr. 14320, l. 262) Panevėžio apskrityje Biržų valsčiaus Mažutiškių sodžiuje, evangelikų reformatų šeimoje. Tėvai Martynas Dagilis ir Zuzana Dagilienė (Lapienytė) ėjo baudžiavą pas grafo Jono Tiškevičiaus nuomininkus Parovėjos dvare. Stanislovas buvo vienintelis sūnus ir vyriausias vaikas šeimoje. Jam dar nemažą laiką tarpą teko gyventi baudžiavos sąlygomis. Turėjo keturias seseris – Oną, Zuzaną, Levą ir Katrę.

Juozas Tumas-Vaižgantas, dar spėjęs susipažinti ir pabendrauti su S. Dagiliu, ir, kaip sakoma, iš pirmo šaltinio gavęs žinių, rašė, jog pas tėvus Stanislovas „... pravažgo visas bernystės dienas“: dirbo visus ūkio darbus, su jaunimu lankė garsiąją Parovėjos *karčėmą*, grojo ten smuikeliu šokiams, sekė ir pasižymėjo „amorinė apylinkės kronika“, žodžiu, iš paviršiaus niekuo nesiskyrė. Tačiau „viduje darėsi procesai, neižūrimai paprasta akimi – Stanislovas ilgėjęs kitokio gyvenimo. Jis buvo gabus, dar mažutis mielai žaidė tošinėmis knygomis [iš beržo tošies padarytais knygos pavidalo žaislais], dar mažutis išmoko skaityti [...] Paskui gražiai išėjo pradėdamąjį Biržų mokyklą. Buvo tai sodietis inteligentas, ne vėpla. Jo nebuvo galima nepasergėti [nepastebėti] tarp kitų tamsių ir balių baudžiauninkų. Ir buvo pasergėtas. Tai atmainė jo gyvenimą.“<sup>1</sup>

Baudžiauninkų vaiko gabumus pastebėjo [pasergėjo] tuometinis evangelikų reformatų bažnyčios superintendantas kun. Konstantinas Močiulskis, ieškojęs kandidatų į vargonininkus reformatų bažnyčioms. Jis išrūpino grafo J. Tiškevičiaus leidimą S. Dagiliui vykti į Kėdainius mokytis vargonininku. Kėdainiuose, kur Lietuvos evangelikų reformatų sinodas laikė gimnaziją, Stanislovas mokslus pradėjo apie 1862 m. Jis buvo apgyvendintas gimnazijos alumnate. Vargonininkas mokė muzikos ir bažnytinio giedojimo, o vienas gimnazistas – rusų kalbos, aritmetikos ir geografijos. Mokytojų, pastebėjęs Stanislovo imlumą mokslui, patarė stoti į gimnaziją. Metus pasirengęs išlaikė egzaminus į trečiąją gimnazijos klasę. Tačiau Kėdainiuose galėjo baigti tik vieną klasę, nes po 1863-ųjų sukilimo gimnazija buvo uždaryta.

Tolimesnis kelias S. Dagiliui buvo aiškus – tęsti mokslus Minsko gubernijos Slucko gimnazijoje, kuria taip pat išlaikė Lietuvos evangelikų reformatų sinodas. 1864 m.

drauge su kitais gimnazistais iš Biržų krašto į Slucką išvyko ir Stanislovas. Pasak Martyno Yčo, pasamdytas vežikas vežė daiktus, o jie patys tris savaites ėjo pėsti<sup>2</sup>. Slucke Stanislovas gyveno sunkiai versdamasis, dažnai neturėdamas kuo parvažiuoti atostogų, o parvažiavęs – atgal grįžti. J. Tumas-Vaižgantas: „Mokslai jam teko eiti skurdžiai. Kelionė iš Slucko tolima. Nevažiuojoti namo atostogų metu, namų pasiilgti; parvažiuoti – nebėr kuo grįžti. Kartais tekdavo tiesiog kaime pasirinkti kelionei: kas davė keletą skatikų, kas grivina, kas rublį. Mažazemiui Jurgiuui Pranckūnui Stanislovas už jo gerą širdį (davęs visą rublį kelionei) visą amžių išlaikė dėkingumo jausmą.“<sup>3</sup>

Slucko gimnaziją S. Dagilis baigė 1869 m. ir ryžosi siekti aukštojo mokslo. Kadangi tėvai neturėjo lėšų ir negalėjo sūnui padėti, teko rinktis tokią aukštąją mokyklą, kuri studentams davė pilną išlaikymą. Tais pačiais 1869 m. Stanislovas įstojo į Peterburgo imperatoriškąją istorijos ir filologijos institutą, kuris ruošė humanitarinio profilio mokytojus Rusijos mokykloms. Studijas baigė 1873 m. ir gavo klasikinį kalbų mokytojo cenzą<sup>4</sup>.

Tais pačiais 1873 m. S. Dagilis gavo klasikinį kalbų mokytojo vietą Ukrainos žemės Charkovo srities Sumų mieste, įsikūrusiame abipus Psiolo upės. Miestas nuo 1765 m. buvo provincijos centras. Sumų gimnazijoje Stanislovas mokytojavo dvidešimt vienerius metus. Duomenų iš savo profesinės veiklos nepaliko, tačiau J. Tumas-Vaižgantas apie jį kaip pedagogo asmenybę keliomis eilutėmis draug pasakė: „Teisybė pastatė aukščiausiajam laipsnyje, pasidares jį savo sąžinės brangenybe, prieš nieką neužtylėjo, visur ir nuo visų teisybę gynė. Pedagogų taryboje dažnai likdavo vienas; drąsiai protokoludavo atskirą savo nuomonę ir aukštesnėje instancijoje – Mokslo apygardoje – laimėdavo.“<sup>5</sup>

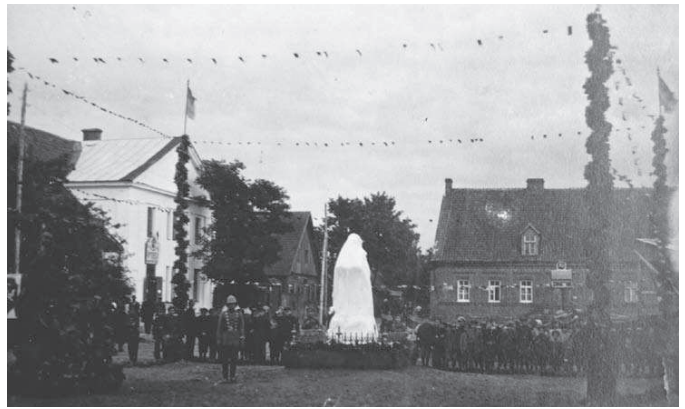
## „Vienas tarp svetimų rašė lietuviams“

Gyvendamas toli nuo Tėvynės S. Dagilis nė akimirka nebuvo nutraukęs dvasinį ryšį su Lietuva, širdimi visada buvo savame krašte. Šią kaip tiktąs atspairą Stanislovo dvasios stiprybę, suformuotą šeimos ir lietuviško sodžiaus aplinkos, J. Tumas-Vaižgantas taip apibūdino: „Dagilis buvo lietuvis, lietuvis ir paliko. Aštuoniolika pirmųjų metų buvo jį subrandinę tiek pakankamai, padarę pilną žmogų, jog joki rusinimai mokyklose ir tarnyboje nebeįveikė, nebeišrovė jam lietuvių širdies“; „Tai ir Lietuva jam buvo ne tuščias žodis, ir lietuviybė – jo esmės dalis, ne mada, ne „kryptis“. Lietuvos, lietuvių tautos vargai, rūpesčiai, laukimai jam sveikata, pelnas ar kitkas, be ko žmogus negali gyventi.“<sup>6</sup>

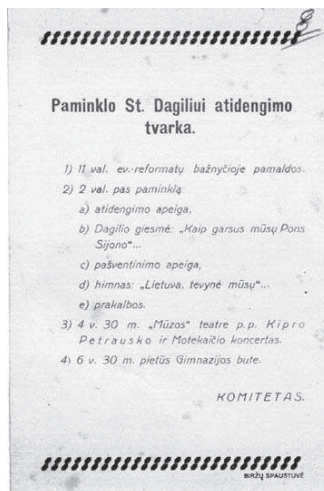
Tad galima tvirtinti, jog gilaus patriotinio jausmo skatinamas S. Dagilis vienas pirmųjų iš negausios ano meto lietuvių švietuomenės išjungė į tautinio atgimimo sąjūdį, kurio vairą į savo rankas ėmė pobaudžiavinio lietuviško kaimo raidos iškelti lyderiai, Mykolo Biržiškos taikliai pavadinti „didžiaisiais muzikūniais“. Tarp jų vienas pirmųjų buvo S. Dagilis, intuityviai suvokęs realią brolių tautiečių padėtį ir pasišventęs dirbti jų labui. Kaip akcentavo ir „didysis muzikūnis“ Petras Vileišis: „Ponuliai, dirbkime! Ką norite, dirbkite, bet tik liaudies naudai, kad ir prašikėliai būtų bent kiek apsišvietę ir bent kiek pasitūrėję. Nebus iš ko, tai nė idėjiškai liaudis nepakils... O jei pakils, tai jokio jungo nenusimes, ir pati niekai nesusitvarkys. Geriausia dabar politika – jokios politikos! Dirbkime tik kultūros ir ekonomikos darba, o kai viso to padągės, tai ir politikos atsiras savaime...“<sup>7</sup>

Taip ir dirbo S. Dagilis, pasak sūnėno Jono Yčo, „kaip tikras romantikas, savo protą išmeigęs į mokslus“ apie savo tautą ir jos kalbą<sup>8</sup>. Kraštietis Jokūbas Mikėlenas stebėjo jį kūrybinio darbo sąlygomis: „Dagilis rašė visai vienas, nebuvo nei su kuo pasitarti, nei kam pasidžiaugti. Nebuvo nei lietuviško laikraščio, kuriam galėtų savo eilraščius pasiųsti. Net arti draugų neturėjo. Vienas, vienas tarp svetimų, rusų ir ukrainiečių, Dagilis rašė lietuviams.“<sup>9</sup>

Rašyti S. Dagilis pradėjo apie 1870 m., t. y. dar studijuodamas Peterburgo istorijos



Aušrininko, poeto ir pedagogo Stanislovo Dagilio paminklo (skulpt. Ana Gronskaja) atidengimo iškilmės 1923 m. rugsėjo 2 d. Biržuose. P. Ločerio nuotr.



ir filologijos institute. Svarbiausios temos buvo Lietuva, jos žmonės, lietuvių kultūra. Rašė Peterburgo ir Maskvos laikraščiams – „Golos“, „Rusijai viestnik“, „Sovremennaja izvestija“, „St. Peterburgskija viedomosti“. Pasirašydavo pilna pavarde, ar tikėtai „D“ raide, ar įvairiais pseudonimais<sup>10</sup>. Deja, šie S. Dagilio raštai dar nėra iširti ir Lietuvos skaitytojams neprieinami.

Gavęs žinią, kad 1879 m. Tilžėje įkurta Lietuvių literatūros draugija (*Litauische literarische Gesellschaft*), S. Dagilis užmezgė su ja ryšius. Draugija įkurta vokiečių mokslininku (Adalberto Becenbergerio ir kt.) iniciatyva, rinko lietuvių tautosakos, etnografijos, liaudies dailės dalykus, leido testinį mokslinį leidinį „Mitteilungen der litauischen Gesellschaft“. Draugijai priklausė įvairių tautų mokslininkai bei kultūros veikėjai: vokiečių – A. Becenbergeris (*Bezenberger*), Georgas Neselmanas (*Nesselmann*), lenkų – Janas Boduanas de Kurlenė (*Baudouin de Courtenay*), rusų – Filipas Fortunatovas, lietuvių – Silvestras Baltramaitis, Jonas Basanavičius, Antanas Baranauskas, Jonas Šliūpas, Eduardas Volteris ir kt. S. Dagilis siuntinėjo draugijai savo gimtinei surinktas dainas ir pasakas. 1881 m. jis buvo priimtas 187-uoju draugijos nariu.

J. Yčas rašė, jog jis yra skaitęs S. Dagilio siųstus Lietuvių literatūros draugijai dainų lydraštį, „kur taip ir žėri didis savo gimtojo kampelio mylejimas“. S. Dagilis rašęs, jog paskelbęs spaudoje G. Neselmano ir kitų mokslininkų surinktas lietuviškas dainas, ten nieko neradęs apie biržietiškas dainas. Kad neatrodytų, tarytum biržiečiai „neturėtų akvatos ant dainų“, jis siunčia 23 dainas, „del prabos“. Jeigu draugija pripažintų jas vertas esant, tuomet galėsias ir daugiau atsiųsti. Siunčiamoms dainoms S. Dagilis parašė komentarus, suskirstė jas pagal turinį, atsiradimo laiką ir pan. „Gana

ilgokas rašinys“, – pastebi J. Yčas<sup>10</sup>. J. Mikėlenas pažymi, jog po S. Dagilio mirties buvo rastas sąsiuvinis gražiai surašytų dainų su prierašu: „Dainos, kurios prieš 40 metų buvo dainuojamos Mažutiškių apylinkėje.“<sup>11</sup>

## „Visa savo siela aušrininkas“

Pradėjęs 1883 m. eiti „Aušrai“ – pirmajam lietuvių tautinio atgimimo laikraščiu – S. Dagilis tampa ne vien uoliu jo skaitytoju, bet ir bendradarbiu bei plintintoju. Nors „Aušra“ neturėjo aiškios atlieties programos, politinių klausimų nesvarstė, tačiau jos tikslai buvo aiškūs: „... parodyti lietuviams, kas jie buvo praeity, kaip yra spaudžiami dabarty ir kokią turį susikurti sau ateity“<sup>12</sup>. Daug dėmesio skirdama praėčiai „Aušra“ norėjo sužadinti tautišką lietuvių savigarbą ir savo krašto meilę. Taip pat kėlė savo kalbos meilę, rodė, kad ji ne tik ne menkesnė už kitas kalbas, bet daug kuo net pranašesnė. Kalbėdama apie dabartį, kėlė lietuviams ir jų kalbai daromas skriaudas mokyklose ir administracijos įstaigose, peikė lenkinimą per bažnyčias, pasisakė už spaudos laisvės sugrąžinimą. Žodžiu, didžiausias „Aušros“ tikslas buvo taip paveikti lietuvius, kad jie visada ir visur jausytųsi lietuviai.

S. Dagilis vis savo esybė pasišventė šioms „Aušros“ tikslams. J. Tumas-Vaižgantas sakė, kad jis „... visa savo siela aušrininkas“<sup>13</sup>. Tiesa, šaltiniuose nerasta duomenų apie konkrečius S. Dagilio ryšius su „Aušros“ leidėjais. M. Yčas užsimena, kad dėdė laikraštį gaudavęs Sumuose, per atostogas kartu su kitais draudžiamais lietuviškais leidiniais atsiveždavęs į Mažutiškius ir duodavęs kraštiečiams skaityti<sup>14</sup>.

Glaustai apie S. Dagilio publikacijas „Aušroje“, 1883 m. 8-10 numerio „Gromatų skardinėje“ buvo išspausdintas toks atsakymas: „Dagilis. Už gražų rasztą dėkui; kad taip visi virai butu apskurli! Raszik tiktai toliaus.“ Tai buvo padėka ir pagiriamasis žodis už straipsnį studijė „Lietuvių raszliava. A. Kada imta spausdinti lietuviszkas kningas ir ar stambeldžiai lietuivai turėjo supratimą apie rasztą“, kurį laikraštis išspausdino 1884 m. 1-3 numerijė. Raidė „A“ rodytu, kad tai buvo pirmoji didesnio rašinio dalis, tačiau jo tęsinys nepasirodė.

## MŪSU SPARNAI



<sup>1</sup> J. Tumas. *Lietuvių literatūros pasikaitos. Aušrininkų grupė*. Kaunas. 1924, p. 195-196.  
<sup>2</sup> M. Yčas. A. a. profesorius St. Dagilis. *Lietuvių balsas*, 1917 m. rugpjūčio 20 d.  
<sup>3</sup> J. Tumas. *Min. veik.*, p. 197.  
<sup>4</sup> Памятная книжка Императорскаго С.-Петербургскаго историко-филологическаго института за 1902-1912 годы. С.-Петербург, 1912, стр. 11.  
<sup>5</sup> J. Tumas. *Min. veik.*, p. 201.  
<sup>6</sup> Ten pat, p. 198-199.  
<sup>7</sup> Tumo-Vaižganto pamokslas per Petro Vileišio laidotuves 1926 m. rugpjūčio 16 d. *Vaižginto rušlai*, t. 12: Aušrininkai, sviesininkai. Kaunas, 1929, p. 129-135.  
<sup>8</sup> Prof. J. Yčas. Dagilis ir mokslas. *Biržų žinios*, 1923 m. kovo 18 d.  
<sup>9</sup> Dr. J. Mikėlenas. Stanislovas Dagilis (20 metų nuo jo mirties prog.). *Sėjėjas*, 1935 m. lapkričio 10 d.  
<sup>10</sup> J. Tumas. *Min. veik.*, p. 206.  
<sup>11</sup> Prof. J. Yčas. Dagilis ir mokslas. *Biržų žinios*, 1923 m. kovo 18 d.  
<sup>12</sup> Dr. J. Mikėlenas. Stanislovas Dagilis. 1843-1915 (110 metų gimimo sukakčiai pamėnė). *Mūsų sparnai*, 1953, Nr. 4, p. 29.  
<sup>13</sup> *Lietuvos istorija*. Red. A. Šapoka. Kaunas, 1996, p. 501.  
<sup>14</sup> J. Tumas. *Min. veik.*, p. 219.